

AFRİKA’NIN KALKINMA TRAJEDİSİ VE BOTSVANA ÖRNEĞİYLE ÇIKIŞ UMUTLARI

Tayyar DOĞAN

Kalkınma Bakanlığı

Planlama Uzmanı

tayyar.dogan@kalkinma.gov.tr

Volkan İdris SARI

Kalkınma Bakanlığı

Planlama Uzmanı

idris.sari@kalkinma.gov.tr

Özet

Coğrafya, iklim, toprak kalitesi, doğal kaynaklar, etno-linguistik çeşitlilik, iç çekişmeler, sömürgecilik ve kötü yönetim başta olmak üzere, Afrika'nın geri kalmışlığını ve yavaş gelişimini inceleyen çalışmalarda birbirinden farklı birçok faktör başat neden olarak gösterilmektedir. Ancak Botswana son elli yıllık yüksek büyüme performansı ile kıtanın geri kalanı ile kıyaslanamayacak bir gelişme göstermiştir. Bahsedilen faktörlerin kimisi Botswana için de geçerlidir. Bu faktörlerin baskınlık derecesi ve farklı faktörler arasındaki etkileşimin yönü ve gücü Botswana'yı farklı kılmaktadır. Özellikle madencilik sektöründen elde edilen gelirlerin tutarlı ve etkili kalkınma planları aracılığıyla ekonomik kalkınma için kullanılması Botswana'ya kalkınma yolunu açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Botswana, ekonomik kalkınma, ekonomi politikası

Alan Tanımı: Ekonomik Kalkınma

AFRICAN DEVELOPMENT TRAGEDY AND HOPES FOR FUTURE SUCCESS WITH THE LESSONS FROM BOTSWANA

Summary

In the studies investigating the underdevelopment and slow growth rates of Africa, many different factors such as geography, climate, soil quality, natural resources, ethno-linguistic diversity and civil wars, colonialism and bad management have been asserted to be the main reasons. With a high growth performance in the last fifty years, Botswana has achieved an improvement incomparable to the rest of Africa. However, some of the above-mentioned factors are effective in Botswana as well. The level of dominance of these factors and the direction and significance of the interactions among them have made Botswana different. In particular, the spending of the income from the mining sector on the economic development through consistent and efficient development plans has paved the way for Botswana's economic development.

Key Words: *Africa, Botswana, economic development, economic policy*

JEL Code: *O1- Economic Development- General*

1. GİRİŞ

1960-2011 döneminde Afrika'nın¹ yıllık ortalama büyüme oranı %0,8'dir. Bu oran dünyanın tüm kıtaları arasında uzak ara en sonda gelmektedir. Bunun yanında kuraklık, hastalık ve iç savaşların karakterize ettiği kara kıtada yaşam kalitesi dünya ortalamasından oldukça geridedir ve aradaki farkın giderek azalacağına dair geçerli bir kanıt yoktur. Bu ülkeler yalnızca geride kalmamakta aynı zamanda kalkınma umutlarını da yitirmektedir (Collier, 2008:3).

Ancak bu genel karamsarlık içinde, bir güney Afrika ülkesi olan Botswana son 50 yıllık ekonomik gelişme performansı ile Afrika ülkeleri ortalamasından çok farklı bir durumda bulunmaktadır. 1960-2011 döneminde ortalama %8,8 büyüme oranı ile Botswana yalnızca Afrika kıtasının değil dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur (Dünya Bankası, 2012a). Gıda yoksulluğunun dahi yaygın olarak görüldüğü, makroekonomik istikrarsızlıkların bir türlü giderilemediği, AIDS ve iç savaşların sosyal hayatta ciddi tahribata yol açtığı, yoksulluğun kronikleştiği

¹ Çalışmada "Afrika" ile "Sahra-altı Afrika Bölgesi" kastedilmektedir.

kıtada Botsvana'nın gerçekleştirdiği muazzam büyüme hızı kıtanın geleceğine ilişkin ümitleri yeniden yeşertmektedir.

Bu çalışmanın amacı Afrika kıtasının ekonomik olarak geri kalmasına neden olan faktörlerin Botsvana için ne ölçüde geçerli ve etkili olduğunun incelenerek, Botsvana'nın başarısının nedenlerinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda, ikinci kısımda Afrika kıtasının ekonomik geri kalmışlığını açıklayan farklı görüşlerin bir panoraması sunulacaktır. Üçüncü bölümde Botsvana'ya ilişkin genel bir değerlendirme ve her bir unsurun Botsvana konseptinde nasıl ortaya çıktığı ve ne sonuçlar doğurduğu incelenecektir. Çalışma ikinci ve üçüncü bölümde elde edilen bulguların değerlendirilmesi ile sonuçlandırılmaktadır.

2. AFRIKA'NIN GERİ KALMIŞLIĞINI AÇIKLAYAN TEORİLER

2.1 Coğrafya

Afrika ulaşım imkânları bakımından dünyanın en zorlu kıtasıdır. Bu duruma kıtanın üç özelliği yol açmaktadır. İlk olarak, Sahra Çölü'nün genişliği, kum fırtınaları ve rüzgâr hortumlarının sürekli tekrarı, ısı seviyesinin oynaklığı Sahra'yı yalnız yaşam değil ulaşım açısından da zor bir bölge yapmaktadır. İkincisi, Afrika'nın akarsu kollarının çok parçalılığı ve sahip oldukları çok sayıdaki şelale, dünyanın birçok yerindeki akarsuların aksine, Afrika bölgesini akarsu taşımacılığına elverişsiz kılmaktadır. Son olarak, kıtanın kıyı alanlarının toplam karasal alan içindeki görece küçüklüğü 49 Afrika ülkesinin 16'sının denize kıyısı olmamasına neden olmaktadır. Bu ülkeler kara taşımacılığından çok daha ucuz ve kolay olan deniz taşımacılığından yararlanamamaktadır.

Kara, akarsu ve deniz ulaşımının önündeki bu engeller ulaşımın ve taşımacılığın hem bölge içinde hem de Afrika ile diğer bölgeler arasında daha zor ve maliyetli olmasına sebep olmaktadır. Afrika ülkeleri hem birbirlerinden hem de dünyanın geri kalanından görece izole bir konumda bulunmaktadırlar. Sonuçta ürünlerini satmak için yalnızca yakın pazarlar ile yetinmek zorunda kalmakta ve ticaret kapasiteleri kısıtlanmaktadır. Benzer şekilde, kıtanın iç kesimlerine erişimdeki zorluklar bu bölgeleri diğer ülkelerin ürünleri için daha az kârlı pazarlar durumuna getirmektedir. Ayrıca, kıtanın dünyanın geri kalanından izolasyonu teknik

alanlarda dış dünyadan olası öğrenme imkânlarını kısıtlamaktadır. Nitekim, tarım, denizcilik ve tıp alanlarındaki birçok gelişmenin bölgeye geç ulaşmasında ya da bölgenin bir kısmına ulaşmasının ardından bölge içi yayılmasının kısıtlılığında coğrafi faktörler önemli rol oynamaktadır.

2.2 İklim ve Toprak Kalitesi

Tropik iklim, tropik hastalıklara sebep olan pek çok virüs, bakteri ve parazit için uygun bir yaşama ve yayılma alanıdır (ASTMH, 2009). Dünyanın başka yerlerinde ender görülen sıtma, uyku hastalığı ve sarı humma gibi pek çok hastalık Afrika’da yaygın şekilde görülmektedir. Örneğin dünyadaki sıtma sebepli ölümlerin %91’i Afrika bölgesinde gerçekleşmektedir (WHO, 2011). Bu hastalıklar Afrika’da erken ölümlere sebep olmaktadır. 2005-2010 yılları arasında doğumda yaşam beklentisi dünya ortalaması 68 yıl iken, Afrika ortalaması yalnızca 55 yıldır (UN, 2011). Bu durum insanların işgücü piyasasından halen aktifken çekilmesine ve dolayısıyla önemli bir işgücü arzı kaybına neden olmaktadır. Ölüm ile sonuçlanmasa dahi, bu hastalıkların mevcudiyetinin birçok olumsuz ekonomik etkisi vardır. Sürekli nükseden hastalıklar işçilerde üretkenliğin azalmasına ve ayrıca işe devamsızlığa neden olmaktadır. Sonuçta özellikle emek yoğun sektörlerde üretim miktarı ve sürekliliği zarar görmektedir.

Tropik hastalıkların etkileri insanlar ile sınırlı kalmamaktadır. Bu hastalıklar kümes hayvanları başta olmak üzere ekonomik değeri olan pek çok hayvanın ölümüne sebep olmakta ve en temel ekonomik faaliyetleri dahi zorlaştırmaktadır.

Afrika’da tarımsal gelişmenin önündeki en önemli engellerden biri de şüphesiz toprak kalitesinin yetersiz oluşudur. Afrika’nın büyük kısmı tarıma elverişli olamayacak düzeyde kuraktır. Önceden öngörülemeyen düzensiz yağış rejimi de tarım sektörü için ilave bir risk unsuru oluşturmaktadır.

2.3 Doğal Kaynaklar

Afrika ülkelerinin birçoğu altın, elmas ve petrol gibi yüksek ekonomik değeri olan doğal kaynaklara sahiptir. Afrika şartlarında bu kaynakların mevcudiyeti sağladığı faydadan çok zarar getirmektedir. Kolayca elde edilen yüksek ekonomik değerli

kaynaklar, Afrika ülkelerinin diğer üretken sektörlerle yatırım yapma müşevvliğini kırmakta ve ekonomilerin yalnızca doğal kaynakların elde edilmesi çevresinde örgütlenmiş bir kaç sektöre bağımlı kalmasına neden olmaktadır. Bu sektörlerin ekonomideki diğer sektörlerle karşılıklı bağımlılık ilişkileri görece zayıf olduğu için diğer sektörlerin gelişimini besleme imkânları sınırlıdır. Dolayısıyla doğal kaynak satışından kısa vadede elde edilen yüksek gelirler, aslında uzun vadeli ve daha istikrarlı sanayi sektörlerinin gelişimini yavaşlatmaktadır.

Doğal kaynakların ihraç edilmesi ile sağlanan yoğun döviz girişi, ülkenin ulusal parasının diğer para birimlerine kıyasla değerini artırmaktadır. Bu durum, uluslararası piyasalarda ülkenin diğer ihraç ürünlerinin rekabetçiliğini azaltmaktadır. Ekonomi literatüründe Hollanda hastalığı (*dutch disease*) olarak anılan bu durum neticesinde, ağırlıklı olarak yalnızca bir kaç doğal kaynağa dayalı ihracat yapan Afrika ülkelerinin diğer sektörleri kurdaki aşırı değerlendirme nedeniyle zaman içinde daralmaktadır.

2.4 Etno-linguistik Çeşitlilik ve İç Çekişmeler

Afrika ülkeleri, topraklarında yaşayan halkların etnik kökenlerinin çeşitliliği bakımından diğer ülkelerden daha zengindir. Ancak bu etno-linguistik zenginlik, Afrika şartlarında ekonomik kalkınmanın önünde bir engel olarak yer almaktadır. Çünkü farklı etnik ve dilsel toplulukların mevcudiyeti, özellikle yüksek ekonomik değeri olan doğal kaynakların varlığı durumunda, bunların çıkar grupları şeklinde silahlı olarak örgütlenerek ülke kaynaklarının hâkimiyetini ele geçirme çabasına sevk etmektedir. Bu durum bazı Afrika ülkelerinde ortaya çıkan iç savaşların önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Afrika yönetimlerinin bu savaşları durdurabilecek ekonomik ve idari kapasiteden yoksun olmaları, kimi ülkelerde bu savaşların on yıllarca sürmesine neden olmaktadır.

İç savaşların fiziksel ve beşeri sermaye üzerinde yarattığı tahribat bir yana, farklı sosyal grupların rant peşinde örgütlenmesi sosyal dokuyu bozmakta ve kalkınma için hayati öneme sahip olan sosyal sermayeye zarar vermektedir. Bu savaşlar ayrıca yatırım ortamını bozmakta, potansiyel iç ve dış yatırımları caydırmaktadır.

İç savaşlarda pek çok insanın hayatını yitirmesi ve bu savaşlar neticesinde iş

yaşamı ve sosyal hayatın aksaması, savaşlarla mücadeleyi öncelikli ulusal konu haline getirmektedir. Sonuçta zaten kısıtlı olan ulusal kaynaklar, ulusal kalkınma için değil, askeri harcamalar için kullanılmaktadır.

2.5 Emperyalist Güçlerin Sömürgecilik Faaliyetleri

Avrupa ülkelerinin Atlantik Okyanusu üzerinden uluslararası köle ticaretini geliştirmeleri ile kölelik, tarihteki en yaygın ve sistematik biçimini almıştır. Amerika kıtasının sahip olduğu geniş tarım alanlarına karşılık sınırlı kalan insan gücü arzı köle ticaretini Avrupalı tüccarlar için kârlı bir iş haline getirmiştir (Eltis, 1987:50). Özellikle 1651-1867 yılları arasında olmak üzere, milyonlarca Afrikalı, Avrupalılar tarafından köleleştirilerek Amerika kıtasına kaçırılmıştır (Pétre-Grenouilleau, 2004:22).

Sömürgeleştirilen Afrika ülkelerine, sömürge devletleri tarafından atanan yöneticiler ülkedeki tüm gücü ellerinde toplayarak tüm ekonomik ve siyasi sistemi kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde örgütlemiştir. Geniş halk kitleleri ülkelerinin doğal ve beşeri kaynaklarının sömürülmesinin yanı sıra ekonomik ve siyasi kurumlarının tahrif edilmesi sonucu ortaya çıkan sorunlu üretim ve siyasi yönetim ilişkilerinden de olumsuz etkilenmiştir. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından dahi toplumun yalnızca bir kısmının menfaatine olan bu siyasi ve ekonomik kurumları değiştirebilmek uzun yıllar mümkün olamamıştır. Bugün Afrika ülkelerinin bir çoğunun rant ekonomisine ve diktatörlüklere bağlı olmasının nedenlerinden bir tanesi de bu sömürge dönemi politikalarıdır.

Köleleştirilen Afrikalılar verimli çağlardaki ve sağlık durumu iyi kişiler arasında seçilmiştir. Bu sebeple Afrikalılar kendi kalkınmaları için kullanılabilecek kalifiye insan gücünü Amerika kıtasına kaybetmişlerdir.

Ayrıca, transatlantik köle ticareti Afrika toplumlarının sosyal dokusuna da zarar vermiştir. Köle ticaretinin sağladığı yüksek kazanç Afrikalıların diğer Afrikalıları kaçırarak Avrupalılara satmasına da yol açmıştır. Bu durumun neden olduğu kargaşa ortamı ve sosyal güvensizlik, Afrika'da gündelik yaşamı ve ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan bu durumun neden olduğu

toplumsal güvensizlik, etnik bölünmeleri artırmış ve etnik gruplar halinde örgütlenmeleri teşvik ederek toplumsal huzura zarar vermiştir. Bu durum Afrika ülkelerindeki sosyal yaşamı olumsuz etkileyerek bu bölgeyi herhangi bir ekonomik aktivitede bulunmak ve hatta yaşamak için son derece istikrarsız ve güvensiz bir hale dönüştürmüştür (Bailey, 2005).

2.6 Kötü Yönetim

20. yüzyılın ikinci yarısı Afrika ülkelerinin tamamının hızla bağımsızlıklarına kavuştuğu bir dönem olmuştur. Ancak bağımsızlık, Afrika halklarının özgürleşmesini sağlayamamıştır. Bağımlılıklarını kazanmalarının ardından pek çok Afrika ülkesinde askeri darbeler ve diktatörlüklerle gelen karışıklık, baskı ve istikrarsızlık, sıkça yaşanır ve hatta olağan hale gelmiştir (Betts, 2004).

Askeri ve sivil diktatörlüklerin yükselişi ve kıtada uzun süreli hüküm sürmesi, Afrika bölgesini ekonomik kalkınma için uygun olmayan siyasi sistemlere hapsedmiştir. Halka hesap vermek zorunda olmayan siyasi liderler, halkın genelini değil yalnızca kendilerinin ve sahip oldukları zenginliği paylaşarak desteğini kazandıkları küçük bir zümrenin çıkarına olacak politikalar yürütürler. Geniş halk kesimlerinin yaratılan zenginliğin paylaşımından dışlanması pahasına bu sistemi sürdürerek kendileri fayda elde eden bu askeri ve sivil diktatörlükler Afrika ülkelerinin ekonomilerinin gelişmemesinde büyük pay sahibidir (Acemoğlu ve Robinson, 2012).

Afrika yönetimlerinin idari ve teknik kapasitelerinin yetersizliği nedeniyle de pek çok yanlış politika uygulanmıştır. Afrika ülkelerinin ekonomileri piyasa düzenini bozan, üretim sistemlerini hantal ve kârsız hale getiren çok sayıda karmaşık idari düzenleme içermektedir. Bu durum ekonomik faaliyetleri daha zor ve maliyetli hale getirmektedir. Neticede, Afrika ülkeleri piyasada iş yapma kolaylığı sıralamalarında en sonlarda gelmektedir (Dünya Bankası, 2012b).

Yanlış döviz kuru politikaları Afrika ülkelerinin para birimlerinin diğer ülke para birimleri karşısında aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Bu durum Afrika firmalarını uluslararası rekabette avantajsız duruma düşürmüştür.

Dış yardımlar kullanılarak pek çok Afrika ülkesinde yüksek maliyetli kamu

işletmeleri kurulmuştur. Ancak gerek seçilen sektörlerin doğru belirlenememesi gerekse yönetim zafiyetleri nedeniyle bu işletmeler kısa sürede iflas etmiştir. Sonuç zaten kırılğan olan Afrika ülkeleri kamu bütçelerine ekstra mali yük getirilmesi olmuştur. Zarar ve iflasların finansmanı için dış borç kullanılması borç sarmalını daha da kötüleştirmiş, iç piyasadan uzun süreli yapılan borçlanmalar enflasyonu birçok Afrika ülkesi için kronik hale getirmiştir.

3. BOTSVANA VE AFRİKA: GENEL BİR KARŞILAŞTIRMA

Botsvana yaklaşık 2 milyon nüfusu ile küçük bir Güney Afrika ülkesidir. Coğrafi konumu itibarıyla dünyanın büyük pazarlarına kara yoluyla oldukça uzaktır ve ülke topraklarının denize kıyısı bulunmamaktadır. Topraklarının %70'ini Kalahari Çölü kapsamakta olup ülkenin çok büyük kısmı tropik iklimin etkisi altındadır. Kuraklık ve çölleşme ülkenin önemli sorunları arasındadır ve diğer Afrika ülkeleri ile kıyaslandığında bile su sıkıntısı ciddi boyutlardadır (Roxburgh, 2010: 59).

Birçok Afrika ülkesi gibi Botsvana da zengin doğal kaynaklara sahiptir. Ancak sahip olduğu elmas rezervlerinin ekonomik değerinin büyüklüğü diğer Afrika ülkelerine kıyasla dahi önemli bir ekonomik varlık teşkil etmektedir. GSYH'nin %40,5'i, ihracat gelirlerinin %80'i ve kamu gelirlerinin %45'i madencilik sektöründen gelmektedir (OECD, 2012). Madencilik sektörü ihracatının ise %90'ı yalnızca elmas ihracatı kaynaklıdır (OECD, 2006).

1970'li yılların başında madenciliğin hızlı şekilde yükselişe geçmesinden önce Botsvana bundan oldukça farklı bir ekonomik yapıya sahiptir. Bağımsızlığına kavuştuğu 1966 yılında GSYH'nin %47,2'si tarım sektöründen gelmekteydi². Dönem içinde madencilik sektöründeki artışa paralel olarak, bu oran dramatik bir düşüşle %1-2 seviyesine gerilemiştir. Bu durum, madencilik sektöründeki yüksek kâr oranlarının yıllar içinde tarım sektöründe yatırım ve üretim motivasyonunu azalttığıнын bir göstergesidir. Çünkü aynı dönemde diğer sektörlerin GSYH içindeki payı da oldukça istikrarlı bir azalma seyri izlemiştir. Bunun tek istisnası

² Government of Botswana, Ministry of Finance and Development Planning, The National Development Plan 10, Volume 1, http://www.finance.gov.bw/index.php?option=com_content1&parent_id=334&id=338, [İndirme Tarihi: 01.03.2013]

kamu harcamalarının payının %9,8'den %17,6'ya (2009) çıkmış olmasıdır.

1885 yılında İngilizlerce sömürgeleştirilen ülke, 1966 yılında bağımsızlığına kavuşabilmiştir. Ancak Güney Afrika'daki sömürgeleştirme faaliyetleri genel olarak Güney Afrika Cumhuriyeti bölgesinde yoğunlaşmıştır. Botswana ekonomisi sömürgeci ülkelerce konulan vergiden olumsuz etkilenmiş olsa da, ülkede sömürge faaliyetleri öncesinde bulunan ve kabilelerin etkin olduğu siyasi-idari yapı büyük zarar görmemiştir (Robinson ve ark., 2003: 107).

Botswana etno-linguistik açıdan Afrika ülkelerine kıyasla homojendir. Setswana dili nüfusun %80'inden fazlasının birinci dilidir, ayrıca ülkenin resmi dili olan İngilizce yaygın şekilde konuşulmaktadır (Denbow ve Thebe, 2003:8).

1965 yılında yapılan ilk seçimlerde Botswana Demokrat Partisi (BDP), oyların %80'ini alarak seçimi kazanmıştır. Bundan sonraki tüm seçimlerden de zaman içinde oy oranı azalmakla beraber BDP hep birinci parti olarak çıkmıştır. BDP'nin ilk icraatlarından biri yerel kabilelerin elinde olan toprakaltı minerallerinin mülkiyetini ulusal hükümete devretmek olmuştur. Ardından uluslararası firmaları ülkede maden arama ve çıkarma faaliyetleri için özendirilen düzenlemeler yapılmıştır. 1970'lerin başında BDP, uluslararası firmalarla yaptığı anlaşmaları yeniden müzakere ederek elmas üretiminden aldığı kâr payını %50'ye çıkarmıştır.

Elmas gelirleri oldukça ihtiyatlı ve verimli bir şekilde yönetilmiştir. Bu gelirlerin harcanması büyüme ve durgunluk yılları arasında dengeli şekilde dağıtılarak yakalanan ekonomik büyümenin zaman içinde istikrarlı bir yol seyretmesi sağlanmıştır. Kur politikası da ihtiyatlı bir şekilde planlanmış ve ulusal para biriminin aşırı değerlenmesi engellenmiştir (Hilbom, 2008).

Kamu yatırımları tutarlı bir seri halinde hazırlanan kalkınma planları ile yönlendirilmiştir. Tüm planlarda altyapı, sağlık ve eğitim yatırımlarına özellikle önem verilmektedir (Owusu ve Samatar, 1997). Örneğin, Botswana 2009 yılında GSYİH'nin %7,8'ini eğitim sektörü yatırımlarına harcayarak, Danimarka, İzlanda ve Norveç gibi ülkelerle birlikte dünyada toplam geliri içinden eğitime en çok yatırım yapan ülkeler arasında gelmektedir (Dünya Bankası, 2012a).

1970 ve 1980'li yıllarda yapılan düzenlemeler ile sanayi sektörünün geliştirilmesi için önemli teşvikler sağlanmıştır. İmalat sektörünün GSYH içindeki payının %5

düzeyinde sabit kalması, bu politikaların başarılı olamadığı görünümü yaratsa da, madencilik sektörünün dönem içinde artan genişliği karşısında mevcut düzeyini koruması dahi başarı olarak görülebilir (Owusu ve Samatar, 1997).

Ekonomi-politik açısından bakıldığında da Botsvana'nın birçok başarılı politika yürütmüştür. Mülkiyet haklarının devletçe koruma altına alınmış olması bağımsızlık anında ülke ekonomisinde önemli yer tutan hayvancılığın sorunsuz şekilde gelişmesini desteklemiştir. Diğer yandan, hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı ilkelerinin hayata geçirilmesi hükümetlerin yasa sınırları içinde hareket etmesini sağlamıştır. Buna basın özgürlüğünün de eklenmesi ile ülkede kamu politikalarının izlenebilirliği ve hesap verilebilirlik anlayışı gelişmiştir.

4. DEĞERLENDİRME

Botsvana diğer Afrika ülkeleri ile hem önemli benzerlikler hem de kimi kritik farklılıklar göstermektedir. Doğru ekonomi politikaları ile bütün ülkelerin ekonomik kalkınmayı başarabileceği ana akım görüşünün karşısına, Afrika kıtasının bir bütün olarak dünyanın en fakir ülkelerini barındırması gerçeği çıkmaktadır. Dünyanın en fakir ülkelerinin aynı kıtada toplanmış olması, yanlış ekonomi politikalarının yanında Afrika kıtasına has bir takım etkenlerin de bu ülkelerin geri kalmasında etkili olabileceği görüşünü desteklemektedir. Dolayısıyla, tüm unsurları birlikte ve karşılıklı etkileşimleri ile düşünmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Coğrafyası ve iklimi bakımından Botsvana Afrika ülkeleri ile hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Botsvana zengin doğal kaynaklara sahiptir, ancak aynı durum Sierra-Leone, Nijerya, Angola gibi ülkeler için de geçerlidir. Botsvana etno-linguistik açıdan oldukça homojendir, ancak Somali ve Lesotho gibi Botsvana'dan daha homojen ülkeler ekonomik olarak onun kadar başarılı olamamıştır. Botsvana sömürgeci güçlerden orta ve batı Afrika ülkeleri kadar etkilenmemiştir. Ancak güney ve doğu Afrika'daki pek çok diğer ülke de sömürgecilikten görece daha az etkilenmiştir. Ekonomi politikaları açısından da Gana, Uganda, Senegal gibi ülkeler IMF ortaklığında yapısal uyum politikaları uygulamaktadır, ancak bu politikaların hiçbiri Botsvana'nın ekonomi politikaları kadar başarılı olamamıştır.

Bu noktada birçok olumlu etkenin bir arada bulunmasının Botsvana'yı farklılaştırdığını söylemek gerekir. Coğrafi ve iklimsel dezavantajlarına karşın, görece homojen etno-linguistik yapısı, sömürgecilikten görece daha az tahribat almış olması Botsvana'ya ekonomik kalkınması için gerekli zemini sağlamıştır. Bunun üzerine zengin doğal kaynakların rasyonel yönetimi ve buradan elde edilen gelirin etkin ve verimli bir şekilde harcanması bugün Botsvana'yı Afrika'nın en zengin, dünyanınsa son 50 yıldır en hızlı büyüyen ülkesi yapmıştır.

Botsvana'nın ekonomik kalkınma serüveni doğal kaynaklardan elde edilen gelirin rasyonel ekonomi politikaları ile kullanılarak kalkınma yolunda olumlu sonuçlar alınabileceğini göstermektedir. Kalkınmasının çok büyük oranda elmas ihracatından sağlanan gelirlerle finanse ediliyor oluşu ise Botsvana tecrübesinin diğer ülkelere aktarılabilmesi imkânlarını kısıtlamaktadır. Benzer bir kalkınma stratejisinin dış yardımlar ile finanse edilerek benzer sonuçlar elde edilebilme imkânı ise uluslararası kalkınma literatüründe halen tartışmalı bir konudur.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, Daron ve James Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Business, 2012.
- American Society of Tropical Medicine and Hygiene (2009), *Tropical Medicine & Tropical Diseases Issue Brief 1st Session*, 111th Congress, <http://www.astmh.org>, [İndirme Tarihi: 28.01.2013]
- Bailey, Anne C., *African Voices of the Atlantic Slave Trade*, Beacon Press, 2005.
- Betts, Raymond F., *Decolonization, The Making of the Contemporary World*, Routledge, 2004.
- Collier, Paul, *The Bottom Billion*, Oxford University Press, 2008.
- Denbow James ve Pheny C. Thebe, *Culture and Customs of Botswana*, Greenwood Press, 2006.
- Eltis, David, *Economic Growth and The Ending of the Transatlantic Slave Trade*, Oxford University Press, 1987.
- Hillbom Ellen, 2008. *Diamonds or Development?*, *Journal of Modern African Studies*, 46, 2 (2008), pp. 191–214.
- OECD (2006), *African Economic Outlook- Botswana*,

- <http://www.oecd.org/dev/36748457.pdf>, [İndirme Tarihi: 01.03.2013]
- OECD (2012), African Economic Outlook- Botswana, <http://www.oecd.org/dev/emea/40573959.pdf>, [İndirme Tarihi: 01.03.2013]
- Owusu, Francis ve A. I. Samatar. 1997. ‘ Industrial strategy and the African State: the Botswana experience ’, Canadian Journal of African Studies 31, 2: 268–99.
- Pétre-Grenouilleau, Olivier, From Slave Trade to Empire: European Colonization of Black Africa 1780s-1880s, Routledge, 2004.
- Robinson, James ve ark., “An African Success Story: Botswana” in: Dani Rodrik, (Ed), In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth, Princeton: Princeton University Press, 2003, ss.80-119.
- Roxburgh, Charles ve ark., Lions on the Move, McKinsey Global Institute, 2010.
- The World Bank (2012a), *World Development Indicators 2012*, <http://data.worldbank.org>, [İndirme Tarihi: 01.03.2013]
- The World Bank (2012b), *Doing Business in a More Transparent World*, <http://www.doingbusiness.org/>, [İndirme Tarihi: 28.01.2013]
- United Nations (2011), *World Population Prospects Volume I: Comprehensive Tables*, http://esa.un.org/wpp/documentation/pdf/WPP2010_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf, [İndirme Tarihi: 14.02.2013]
- World Health Organization (2011), *World Malaria Report 2011*, http://www.who.int/malaria/world_malaria_report_2011/en/, [İndirme Tarihi: 28.01.2013]